

A PÉNZ PARANCSOL!

HORVÁTH PÁL

AZ ÖKONOMIZMUS MINT VALLÁS

TÓTH GERGELY

Szöveg - Horváth Pál filozófus

A PÉNZ PARANCSOL!

Új bálványokat teremtünk. Az antik aranyborjú imádása új és embertelen változatra talált a pénz bálványozásában, az arctalan s az igazi emberi célt nélkülöző gazdaság diktatúrájában...

Egy új, láthatatlan, olykor virtuális zsarnokság rendezkedik be, amely egyoldalúan és kérlelhetetlenül érvényesíti a maga szabályait...

A hatalom- és birtoklásvágy nem ismer határokat.

Ebben a rendszerben, amely arra törekszik, hogy a nyereség növelése érdekében felfaljon mindent, az, ami törékeny - mint például a környezet -, védtelen marad az istenített piac abszolút szabállyá alakított érdekeivel szemben.

(Ferenc pápa: Az evangélium öröme kezdetű apostoli buzdítása, 55-56.)

♦ A ma embere sem mentes attól az örök, a homo sapiens lényegéhez tartozó készletestől, hogy életét irányító, annak értelmet adó erőket, értékeket és eszméket keressen. Az utóbbi évtizedekben csak éppen annyi történt, hogy tisztelete, imádata, reménye és sóvárgása tárgya már nem Isten, nem földöntúli lények és hatalmak, magasztos eszmék és értékek, hanem saját világának nagyon is profán tárgyai: áruk, javak és érdekek, amelyek ezek megszerzéséhez, gyarapításához fűződnek. Nem arról van szó, hogy korábbi korok emberét ne fűtötte volna a hatalom, a vagyon, a pénz iránti vágy, de az anyagi érdek és az erkölcsi érték csatája a tőkés gazdaság globális pénzhatalomra terebélyesedésének idejéig döntetlenre állt. Valamikor a felvilágosodás korától az uralkodó eszmék világában Isten helyét az ember, egy minden kötelékét levető szabad, felelősséggel senkinek sem tartozó ember-isten vette át, aki azt hiszi, hogy a maga ura, korlátlan lehetőségek birtokosa. Erre rímelt az a szédületes gazdasági fejlődés is, amely az ipari forradalom korától kibontakozott. Ezzel együtt pedig csak úgy mellékesen szétverve az emberi élet hagyományos kereteit jelentő természetes közösségeket és éket verve a tökéssé, pénzemberré vedlett birtokosok szűkülő köre és a munkavállalóvá degradálódó sokaság között. Ebben a folyamatban tömegek gondolkodásából és napi életéből szorultak ki – némi kényszer és nem kevés manipuláció hatására – a vallási hagyományok, kikoptak a személy javát és méltóságát szolgáló szilárd erkölcsi értékek, hogy helyüket gazdasági megfontolások, érdekek vegyék át. Közben a gazdasági-műszaki fejlődés, néhány pusztító háború és gazdasági válság beiktatásával szépen produkált, elhithető, hogy a növekedés, a gyarapodás határtalan, töretlen és mindenkinek javára van, hogy a mindenható piac, a kereslet és a kínálat logikája pedig, ha törvényeinek engedelmesen alávetjük magunkat, minden hibát és működési zavart képes kiküszöbölni. A globalizáció kibontakozásával egy immár virtuálissá, személytelenné és megfoghatatlanná váló gazdasági-pénzügyi világrend válogatás nélkül gyűr maga alá egyéneket, közösségeket, társadalmakat, nemzeteket.

És mi számít a liberális gazdaságtan gurui szerint működési zavarnak: ilyen a méltányosság, az igazságosság, a szolidaritás, a javakkal való takarékoskodás, a józan önmérséklet vagy a gazdasági tevékenység erkölcsi értékének és következményeinek számonkérése.

Egy ilyen szemlélet elfogadtatásának azonban vannak feltételei. A globális és egyre inkább virtuális világgazdaságnak elemi céljává lett, hogy az emberek hátat fordítsanak Istennek, hazának, családnak, a valódi értékeknek, az igaznak, a szépnek és jónak, hogy helyüket a szerzés, a birtoklás, a fogyasztás és a versengés ideáljai vehessék át. Új vallás van születőben, amelynek a pénz az istene, brókerek, bankárok, menedzserek az apostolai. Ferenc pápa társadalmi-közéleti megnyilatkozásainak is ez a lényege. Nem pusztán a szegények mellett, az igazságtalanságok ellen emel szót, hanem annak az egész rendszernek az átfogó, evangéliumi értékeken nyugvó kritikáját fogalmazza meg, amely felé a mai világ, különösen annak nyugati fele halad. Arra szólít minden jóakarátú embert, hogy mondjunk nemet egy olyan jövőre, amelyben a korlátlan növekedés önpusztítása, a versengés gyilkos önzése, a jövedelmezőség hajszolásának embertelensége uralkodik. Arra, ahol már nem is a leggazdagabbak kezében van a pénz és vele a hatalom, a világ sorsa, csupán a banki, tőzsdei kimutatásokban és számlákon létező pénz a bálvány, amely uralkodik. ♦

Isten azt akarta, hogy a világ középpontjában ne egy bálvány legyen, hanem az ember, a férfi és a nő, akik munkájuk révén viszik előre a világot. Csakhogy most, ebben az erkölcstelen rendszerben, a középpontban egy bálvány van, és a világ bálványként imádja ezt a pénzistent. A pénz parancsol! A pénz parancsol! (Ferenc pápa beszéde Cagliariiban, Szardínián, 2013 szeptemberében.)

AZ ÖKONOMIZMUS MINT VALLÁS

A bálvány szó 266-szor szerepel a Bibliában, Isten és az ő emberei láthatólag az egyik legfőbb és leggyakoribb bűnként emlegetik, s óvják tőle követőiket. Ez körülbelül azt jelenti, hogy a hét minden hétköznapjára található egy bálványimádást tiltó parancs, szentírási idézet. Érdeemes megvizsgálni azt a kollektív és az elmúlt 4-5 évtizedben világszerte kivívó bálványimádást, amit az ökonomizmus jelent.

„Egy másik meg cédrusfát vág ki, vagy ciprust és tölgyet vesz elő, amelyet az erdő fái közül választott magának. Vagy pedig fenyőfát ültet.

Ezt az eső fölneveli, hogy az embernek legyen tüzelője.

Vesz belőle, hogy melegedjék mellette vagy, hogy a tűzénél kenyeret süssön magának.

Aztán istent is alkot belőle és imádja; bálványt csinál és leborul előtte.

... Aztán meghajlik előtte, leborul, és így fohászodik hozzá:

»Segíts rajtam, mert te vagy az én istenem!«

Iz 44, 14-18

Kép - Profimedia-Red Dot

Szöveg - Tóth Gergely közgazdász / AFRIKAI ÁLOM 9.

♦ Ökonomizmusról akkor beszélünk, ha a gazdaságosságra, hatékonyságra, versenyképességre való törekvés már nem az emberi haladást szolgálja, hanem öncélként jelenik meg. Az ökonomizmus gazdaságossági mánia, amely a nyereség-maximalizálást olyan területeken is alkalmazhatónak tartja, ahol annak semmi keresnivalója. A közgazdaságtan épülete sokak szerint inkább hasonlít templomra, ahol vallást gyakorolnak, mint az emberek javát szolgáló lakóépületre, vagy a tudományos munkának fizikai és szellemi teret adó egyetemre. Polányi Károly a *Nagy átalakulás* című művében (1944) kimutatta, hogy a piac csak az elmúlt két évszázadban emelkedett az egyéb istenségek és szellemek fölé, s lett Harvey Cox szavaival élve „napjaink Első Oka”. (Harvey Cox az USA egyik vezető teológusa, a *Harvard Divinity School* kutatóprofesszora, több mint egy tucat könyv szerzője. Itt egyik frappáns cikkét vesszük alapul az ökonomizmus vallásának megértéséhez.) Hozzátehetjük, hogy ha valaki két vallásban is hisz (pl. ökonomizmus és kereszténység), akkor illendő lenne összemérnie

a két hitrendszert, megvizsgálni az összeegyeztethetetlen elemeket és tudatosan dönteni az egyik mellett. A közgazdaságtan (ökonómia) eredetileg mind a latinban, mind az ógörögben a háztartás javaival való észszerű gazdálkodást jelentette. Az utóbbi kb. 230 évben tudománynyá, később ideológiává és paradigmává, napjainkra pedig egyfajta kvázivallásos hitté merevedett, amelynek „szentháromsága” a növekedés-versenyképesség-hatékonyság. Ez persze elég sommás kijelentés, ezért a továbbiakban, amikor gazdaságosság-vallásról beszélünk, ez alatt az ökonomizmus túlzó és abszolutizáló vonulatát értem, megkülönböztetve a keretein belül maradó tudományra alkalmazott ökonómia kifejezéstől. John B. Cobb teljesen azonos következtetésre jut. Szerinte kimondható, hogy a XX. század népeket egyesítő nagy vallása, az ökonomizmus a gazdasági növekedésben való feltétlen hit. Ennek istene a gazdasági növekedés, legfontosabb szertartása a fogyasztás, teológusai pedig egyetemeken tanító közgazdászok.

Kép - Profimedia-Red Dot

AZ ÖKONOMIZMUS „SZENTHÁROMSÁGA”

korábban piacmentes területekre is, mint az udvarlás, család, gyereknevelés. Piacisten ott van mindennapjainkban, s gyakorolja fő hatalmát, az *átváltoztatást*. Ez persze csak a mi, a hívők érdekében történik. Csodálatos módon az addig csak adott célra használható jóságok pénzzé válnak, ami korlátlanul átváltható, felhalmozható. Sőt: tértelenségünket kamattal jutalmazza. Harvey Cox gondolatképével a végtelenségig játszhatunk tovább. A bankok ügyfélszolgálati pultjai előtt alázatosan várakozók erősen emlékeztetnek a *gyóntatószék* előtt sorban állókra, a különbség pusztán annyi, hogy ők feloldozás helyett hitelre vagy éppen hitelkönnyítésre áhítoznak. Az ökonomizmus bírálóira nem figyelt oda a világ, s a legtöbb állam ma is a keynesi recept alapján próbálja leküzdeni a gazdasági világválságot: a fogyasztás bővítésével, még több növekedéssel. Ezt a receptúrát felfoghatjuk a főáramú közgazdaságtan, a haszonökonómia tízparancsolatának is: a tízparancsolatot Jézus Krisztus tetőzte be egyetlen szuperparancssal, ami nemhogy nem érvényteleníti a tizedet, hanem felülírja, tőkéletesíti. A *szeretetről* van szó, nevezetesen a felebarát (bármely embertársunk) szeretetéről, ami nem érzelmekben, hanem tettekben nyilvánul meg. Piacisten fiának szuperparancsolata a *fogyasszatok!* Látszólag ez is megerősítést nyert, hiszen a legutóbbi világválságból állami fogyasztásösztönzéssel tudtunk kilábalni Keynes próféciái alapján.

A leírt négy valláskellék mellett összefoglalhatjuk gazdaságvallás szentháromságát is. Ha a HATÉKONYSÁG – VERSENY(KÉPESSÉG) – NÖVEKEDÉS kifejezéseket halljuk, már nem gondolkozunk el, jó-e fokozni őket, s főleg mi az ára a *versenyképesebb gazdaságnak* (pl. nagyobb hajtás), *hatékonyabb működésnek* (pl. fokozott munkahatékonyság = több munkanélküli) vagy a *profit növekedésének* (kisebb gazdasági szereplők, hazai ipar tönkremenetele). A három elemet, ha nem is tudatosan, de hajlamosak vagyunk önmagában való és felsőbbrendű jónak, vallásos szóhasználatot követve bálványnak tekinteni.

Az ökonomizmus-vallás értelmezésében inkább a középkori társadalmi vagy népi vallásossághoz hasonlít, amely ugyan áthatja a közgondolkodást, ám a kanonizált hittől eltérően nem ad egyértelmű kategóriákat. Tudatosabban megértve mai mítoszainkat, nem keverve Isten „istenségeinkkel”, talán jobban megóvhatjuk emberségünket! ♦

A HASZONÖKONÓMIA TÍZPARANCSOLATA

1. parancs: Az ember önző	<i>Ne érzélgősködj!</i>	Az ember haszonmaximalizáló, önérdékkövető lény, viselkedj hát te is így, s mások ilyen motívumaira építsd viselkedésed!
2. parancs: Költség/haszon	<i>Miért jó ez Nekem?</i>	Mindig mérlegeld a két oldalt! Hiszen racionális lény vagy. Csökkentsd költségeidet, növelj hasznodat! Törekedj a mindig nagyobb profitra!
3. parancs: Munkamegosztás	<i>„Mi mindig eldobjuk a régi ruhákat. Ha megunjuk el vele, így jutunk csak felfele.”</i>	A munkamegosztás segít, hogy ne csak alapszükségleteinket elégítsük ki, hanem luxusigényeinket is. Márpedig fogyasztani jó.
4. parancs: Verseny	<i>Ha nem taposol, téged taposnak el!</i>	Igyekezz legyőzni versenytársaidat, a versenyképesség fejleszt folyamatosan képességeidet. Így van ez a természetben is.
5. parancs: Erő, nagyság	<i>Aki kimarad, az lemarad!</i>	A természetben a gyorsabban alkalmazkodó nyer. Alkalmazkodj hát te is gyorsan, pörögjél, növekedjél, legyél erős és nyertes. Sikeres!
6. parancs: Határtalan világ	<i>Egy fecske nem csinál nyarat!</i>	A piacoknak nincs határa, globális szinten kell gondolkodni. Egy piaci szereplő túl kicsi ahhoz, hogy kinője a rendszer határait.
7. parancs: Magabiztosság	<i>Aki mer, az nyer!</i>	Légy biztos magadban! A rendszer régóta működik, sokan megjósolták a végét, de még egyiknek sem lett igaza. A szocializmus csúfos kudarcot vallott.
8. parancs: Biztonság	<i>„Mindenképp tisztel majd és áld, ha tiszta a vécéd és a fürdőszobád.”</i>	Törekedj a tökéletes biztonságra, semmit ne bízz a véletlenre. Tervezz, ellenőrizz, javíts! Csökkentsd az emberi hibalehetőséget!
9. parancs: Korlátok	<i>Jobb félni, mint megijedni.</i>	Ne szegd meg a törvényeket – ha nem muszáj (ld. 2. parancs) –, ne szennyezd a környezetet, légy etikus. CSR!
10. parancs: Bizalom	<i>„Már egy köbcenti helyrebiccenti.”</i>	A többit bízd a technikára, a piacra, a gazdasági fejlődésre!

Az idézőjelben szereplő jelmondatok Aldous Huxley [1932] sci-fi regényéből, *A szép új világ*-ból valók.

Valószínűleg az *ökonómizmus* = *vallás* tétel azok közé tartozik, amit sem igazolni, sem cáfolni nem lehet, de hogy sok tudós embernek eszébe jutott, az mindenesetre elgondolkodtató. Érdekes kulcsfigura az utilitárius vallás történetében *Bernard Mandeville* (1670–1733) holland születésű orvos és író, aki az 1705-ben írt *A méhek meséje* c. szatírjával vált nevezetessé, ezt hatását tekintve túlzás nélkül tarthatjuk a haszonökonómia *szoltárának*. A már idézett Harvey Cox az új vallás papjait *közgazdológusoknak* (teológussá vált közgazdászoknak, az eredeti szövegben az *econologian*-nek nevezi). A közgazdológusok a *Piacistent* szolgálják, aki láthatatlan, de mindenható, s lassan mindenhová behatol, például olyan

hirdetés

Köszönjük, ha nemcsak hallgat, hanem **segít** is bennünket!

Országos Katolikus Rádió Alapítvány
Adószámunk:
18183674-1-42

www.katolikusradio.hu

